

Spis rzeczy

Część czwarta

LITERATURA ROSYJSKA

DRUGIEJ POŁOWY XIX I POCZĄTKÓW XX WIEKU

Rozdział pierwszy. Literatura lat 1856—1881	15
1. Uwagi ogólne (Antoni Semczuk)	15
Tło historyczne 15. — Okres „burzy i naporu” 15. — Skutki wojny krymskiej 16. — Rewolucyjni demokraci 17. — Represje 17. — Nowi ideologowie 18. — Ruch narodnicki 18. — „Wędrówki do ludu” 18. — Dalszy rozwój realizmu 20. — Nauki społeczne i przyrodnicze 20. — Malarstwo 21	
2. Spory ideowo-literackie w latach 60-tych. Rola czasopism (Antoni Semczuk)	22
Rozwój krytyki literackiej 22. — Spory w gronie współpracowników „Sowriemiennika” 23. — Nowe czasopisma 25. — Pogłębienie konfliktu 27. — „Russkoje słowo” 29. — „Wriemia” 29	
3. Mikołaj Czernyszewski i rosyjska krytyka literacka drugiej połowy lat 50-tych—60-tych (Andrzej Walicki)	31
Mikołaj Czernyszewski 31. — Studia 32. — Obrona dysertacji 34. — Początek działalności krytyczno-literackiej 35. — Program polityczny 37. — „Listy bez adresu” 39. — Aresztowanie 40. — Wyrok 40. — Na zesłaniu 40. — Powrót z zesłania i zgon 41. — Miejsce w dziejach rosyjskiej myśli rewolucyjnej 41. — Poglądy filozoficzne 42. — Czernyszewski i Feuerbach 42. — <i>Zasada antropologiczna w filozofii</i> 42. — Teoria „rozumnego egoizmu” 43. — Problem postępu 44. — Estetyka 45. — <i>Stosunek estetyczny sztuki do rzeczywistości</i> 45. — Definicja piękna 46. — Piękno sztuki i piękno przyrody 47. — Funkcja i cel sztuki 49. — Recepcja idei estetycznych Czernyszewskiego 50. — Działalność krytyczno-literacka Czernyszewskiego 52. — Stosunek do Gogola 53. — <i>Czyżby początek przemiany?</i> 55. — Twórczość literacka Czerny-	

- szewskiego 57. — *Co robić?* 57. — *Prolog* 60. — Mikołaj Dobrolubow 62. — Dobrolubow i Czernyszewski 62. — Filozofia społeczna Dobrolubowa 64. — Typ krytyki literackiej 66. — Główne wątki artykułów krytycznych 69. — *Drobiazgi literackie ubiegłego roku* 70. — *Co to jest obłomowszczyzna* 70. — *Kiedy nastąpi prawdziwy dzień* 72. — *Promień światła w królestwie ciemności* 73. — *Ludzie zahukani* 74. — Dymitr Pisariew 74. — „Nihilizm” 76. — Pisariew i Dobrolubow 78. — „Myślący proletariat” 79. — *Realści* 80. — Stosunek do sztuki 81. — Stosunek do Puszkina 82. — *Likwidacja estetyki* 82. — Popularyzacja nauk przyrodniczych 84. — Apollon Grigoriew 85. — Światopogląd 86. — Słowianofilstwo 87. — Poglądy krytyczno-literackie 89. — Krytyka „krytyki organicznej” 90. — Krytyka „oderwania od gleby” 92. — Problem „zbędnych ludzi” 92. — Antagonista Dobrolubowa 93. — Idea narodowości 94
4. Beletryści-demokraci lat 60-tych i 70-tych. Gleb Uspieński (Antoni Semczuk) 94
 Dynamiczny rozwój prozy 94. — Nurt plebejski 95. — Mikołaj Pomiałowski 95. — Mikołaj Uspieński 97. — Wasyl Slepcow 98. — Fiodor Rieszetnikow 98. — Aleksy Pisiemski 100. — Powieść antynihilistyczna 101. — Pisarze — narodnicy 102. — Mikołaj Michajłowski 102. — Dalsze losy miesięcznika „Otieczestwiennyje zapiski” 105. — Mikołaj Złatowratski 106. — Mikołaj Naumow 106. — Sergiusz Stiepnia-Krawczyński 107. — Paweł Zasodimski 107. — Gleb Uspieński 108
5. Dramaturgia lat 60-tych (René Śliwowski) 111
 Aleksy Tołstoj 111. — Aleksander Suchowo-Kobylin 116
6. Poezja rosyjska lat 1856—1881 (Zbigniew Barański) 121
 Poeci „sztuki czystej” 122. — Atanazy Fet 122. — Jakub Połowski 124. — Lew Mej 125. — Aleksy Tołstoj 126. — „Koźma Prutkow” 127. — Późniejsza twórczość Apollona Majkowa 128. — Program estetyczny szkoły „sztuki czystej” 128. — Poezja obywatelska 129. — Ogariw 129. — Michał Michajłow 130. — Iwan Nikitin 131. — Poeci „Iskry” 132. — Wasyl Kuroczkin 132. — Dymitr Minajew 133. — Poezja narodnicka 133. — Leonid Triefolew 133. — Iwan Surikow 134. — Grzegorz Macziet 134. — Aleksander Nawrocki 134
7. Mikołaj Niekrasow (Tadeusz Szyszkowski) 135
 Życiorys 135. — Początki działalności literackiej 137. — Twórczość lat 1845 - 1855 137. — *Współczesna oda* 141. — Nowa tematyka 141 — Pod znakiem „szkoły naturalnej” 141. — Liryka intymna 144. — *Sasza* 145. — Twórczość lat 1856 - 1868 145. — *Poeta i obywatel* 146. — *Rozmyślenia przed podjazdem pałacu* 147. — Wiersze autobiograficzne 148. — *Krobecznicy* 149. — *Mróz Czerwony Nos* 151. — *Kolej żelazna* 153. — Twórczość okresu 1869—1877 153. — Tematyka dekabrystowska 153. — *Dziadek* 153. — *Kobiety rosyjskie* 154. — *Współcześni* 155. — *Komu się na Rusi dobrze dzieje* 155. — *Piewca skrzywdzonych i poniżonych* 162

8. Iwan Turgieniew (Antoni Semczuk) 162
 Lata nauki i początek twórczości 163. — *Steno* 164. — Twórczość poetycka 164. — *Poemat Parasza* 166. — Pierwsze opowiadania 167. — Próby komedii 167. — Rozkwit twórczości 173. — Powieści o „zbędnych” i „nowych” ludziach 173. — *Rudin* 174. — *Szlacheckie gniazdo* 176. — *Asia* 177. — *W przededniu* 178. — *Bohater* 180. — *Ojcowie i dzieci* 183. — Ostatnie powieści 185. — Rozkwit form nowelistycznych 185. — *Dym* 186. — Schopenhaueryzm Turgieniewa 188. — Opowieści tajemnicze 189. — Drobne formy prozatorskie 191. — *Nowizna* 195. — *Poematy prozą* 197
9. Iwan Gonczarow (Antoni Semczuk) 197
 Biografia 199. — *Szczęśliwa pomyłka* 201. — *Iwan Podżabrin* 202. — *Zwykła historia* 202. — Synteza współczesnego człowieka 203. — Powieść społeczna 204. — *Podróż do Japonii* 205. — *Obłomow* 206. — *Bohater powieści* 208. — *Sztole* 209. — *Urwisko* 211. — Ostatnie lata twórczości Gonczarowa 214
10. Michał Sałtykow-Szczedrin (Tadeusz Szyszko) 214
 Biografia 214. — Początki twórczości 216. — *Sprzecznosci* 216. — *Zagmatwana sprawa* 216. — *Szkice gubernialne* 219. — *Satyry prozą i Niewinne opowieści* 222. — *Oznaki czasu* 223. — *Listy o prowincji* 223. — *Dzieje pewnego miasta* 225. — Problem władzy i ludu 227. — Cykle powieściowe lat 70-tych 228. — *Panowie taszkientczy* 229. — *Dziennik prowincjonalisty* 229. — *Państwo Gołowlewowie* 231. — Ostatni okres twórczości 234. — *Listy do ciotuni* 234. — *Współczesna idylla* 235. — *Bajki* 236. — *Drobiazgi życia* 238. — *Poszechońskie dawne dzieje* 241. — Uwagi końcowe 242
11. Mikołaj Leskow (Zbigniew Barański) 244
 Życie 244. — Początki twórczości 246. — *Powiatowa lady Macbeth* 246. — *Bez wyjścia* 247. — Poszukiwanie ideału 247. — *Soboranie* 248. — Związki z literaturą polską 248. — *Urzeczony pielgrzym* 249. — Opowiadania 249. — Tolstoizm Leskova 251
12. Fiodor Dostojewski (Ryszard Przybylski) 252
 Biografia 252. — Młodzieńczy okres twórczości 252. — Kryzys inteligencji rosyjskiej lat 40-tych 255. — Stosunek do romantyzmu 257. — Tradycje Gogola i Lermontowa 257. — *Biedni ludzie* 257. — *Sobowótór* 258. — *Gospodyni* 259. — *Białe noce* 259. — *Wspomnienia z domu umarłych* 260. — Analiza natury zbrodniarza 261 — Rola nieświadomości 261. — Tradycja romantyczna powieści 262. — *Notatki z podziemia* 263. — Krytyka fourieryzmu 263. — Motywy czynów ludzkich 264. — Problem współczucia 265. — Chrystologia Dostojewskiego 266. — *Zbrodnia i kara* 269. — Bunt Raskolnikowa 270. — Poszukiwanie prawa moralnego jednostki 272. — Sonia — wcielenie chrześcijańskiej mądrości 273. — Skrucza i pokuta 274. — Zmartwychwstanie moralne Raskolnikowa 275. — Powieściowy ideał Dostojewskiego 275. — Struktura *Zbrodni i kary* 276. — *Idiota* 279. — *Bohater świetlany* 279. — „Jurodiwyj” 281. — Przemiana bohatera 281. — Rosyjski Don Kichot 281. — *Dwuznaczność idei* 283. — *Biesy* 284. — Karmazynow 284. — Stiepan

- Wierchowieński 286. — Piotr Wierchowieński 286. — Stawrogin 289. — Epilog *Biesów* 291. — *Młodzik* 291. — Antyteza *Wojny i pokoju* 291. — Utopia o uratowaniu człowieka 292. — Źródła zbawienia 293. — Idea rodziny 293. — Utopia Andrieja Wiersiłowa 294. — Mit arka-dyjski 295. — Wielka idea Arkadiusz 296¹. — *Bracia Karamazow* 299. — Temat 299. — „Starczestwo” 299. — Zosima 299. — „Legenda o Wielkim Inkwizytorze” 302
13. Lew Tołstoj (Antoni Semczuk) 307
 Biografia 307. — Wczesna twórczość 309. — Rozwój ideowy 310. — Program literacki 310. — Pierwsza próba prozy psychologicznej 312. — *Dzieciństwo* 312. — *Lata chłopięce* 313. — *Młodość* 313. — Tematyka kaukaska 314. — *Opowiadania sewastopolskie* 314. — *Poranek mianina* 316. — *Dwaj husarzy* 317. — Inne opowiadania 317. — Zwrot ku pedagogice 319. — Koniec eksperymentu 321. — *Kozacy* 321. — *Wojna i pokój* 321. — Dzieje powstania 323. — Koncepcja społeczna i filozoficzna 323. — Andrzej Bołkoński 325. — Pierre Bezuchow 325. — Płaton Karatajew 326. — Natasza Rostowa 326. — Fabuła 328. — Dzieło sztuki pisarskiej 329. — Psychologizm 330. — Powrót do pracy pedagogicznej 330. — *Anna Karenina* i kryzys duchowy 330. — Idea moralna 331. — Dramat Anny 332. — Lewin 334. — Tragizm powieści 334. — *Spowiedź* 335. — Tołstoizm 336. — Idea nieprzeciwstawiania się złu 337. — Działalność społeczno-polityczna i religijna Tołstoja 338. — Opowiadanie *Bystronogi* 338. — *Śmierć Iwana Iljicza* 339. — *Zapiski wariata* 339. — *Sonata Kreutzerowska* 341. — Nowe wystąpienia publicystyczne 343. — *Co to jest sztuka* 343. — *Zmartwychwstanie* 344. — Idea moralnego odrodzenia człowieka 345. — Utwory dramatyczne 346. — *Ciemna potęga* 347. — *Płody edukacji* 349. — *Żywy trup* 350. — *Hadzi-Murat* 352. — *Boskie i ludzkie* 353. — *Za co?* 353
14. Stosunki literackie polsko-rosyjskie w latach 1856—1881 (Marian Jakóbiec) 355
 Rola słowianofilów 355. — Dalsze losy Mickiewicza i Słowackiego w Rosji 356. — Atrakcyjność polskiej powieści 359. — „Sowremiennik” i literatura polska 360. — Literatura rosyjska w Polsce 360. — Rola Włodzimierza Spasowicza w propagowaniu kultury rosyjskiej wśród Polaków 362. — Stosunek Polaków do Hercega 363. — Powstanie styczniowe 364. — Antypolska kampania 365. — Polacy w twórczości Dostojewskiego i Tołstoja 366. — Rola Spasowicza w propagowaniu kultury polskiej wśród Rosjan 367. — Poczta polska w Rosji 369. — Proza 370. — Narodnicy i literatura polska 371. — Polacy i literatura rosyjska 371. — Pod zaborem austriackim 373. — W Poznaniu 375
- Rozdział drugi. Literatura lat 1882—1895 378
1. Charakterystyka okresu (Zbigniew Barański) 378
 Tło historyczno-społeczne 378. — Życie umysłowe 380. — Czasopisma 380. — Poszukiwania nowych idei 382. — Sztuka 382. — Muzyka 385. — Zmiany w prozie 385. — Upadek literatury narodnickiej 386. — Na-

turalizm 387. — Piotr Boborykin 387. — Dymitr Mamin-Sibiriak 388. — Próby odnowy realizmu 388. — Poetyka „realizmu odnowionego” Czechowa 390. — Wsiewołod Garszin 391. — Nowa poezja 393. — Siemion Nadson 394. — Rozkwit liryki Atanazego Feta 394. — Prekursorstwo Mikołaja Mińskiego 395. — Konstanty Fofanow 395. — Dramaturgia — Krytyka literacka 396. — Piotr Ławrow 398. — Mikołaj Michajłowski 398. — Szełgunow i Tkaczew 399

2. Antoni Czechow (René Śliwowski) 400

Życie 400. — Debiut pisarski 402. — Pierwsze opowiadania humorystyczne 403. — *Platonow* 403. — Współpraca w „Oskółkach” 406. — *Kapral Priszibiejew* i inne opowiadania satyryczne 407. — Czechow i Szczedrin 408. — Nowe cykle opowiadań 410. — Czechow i Turgieniew 410. — Wpływ Claude Bernarda 412. — Przełom 413. — *Pstre opowiadania* 414. — *O zmierzchu* 414. — *Step* 414. — *Nieciekawa historia* 415. — *Diabeł leśny* 415. — *Sachalin* 415. — *Sala Nr 6* 417. — *Człowiek w futerale* 418. — *Dom z facjatą* 418. — *Chłopi* 418. — Ostatnie opowiadania 419. — Dramaturgia Czechowa 419. — *Mewa* 419. — *Iwanow* 422. — *Wujaszek Wania* 423. — *Trzy siostry* 424. — *Wiśniowy sad* 425

3. Włodzimierz Korolenko (Zbigniew Barański) 426

Biografia 426. — Wczesne nowele 428. — *Sen Makara* 428. — Nowy program estetyczny 429. — Nowele lat 80-tych 430. — *Niewidomy muzyk* 431. — Szkice literackie 432. — Na przełomie wieków 433. — Działalność społeczna 434. — *Historia mojego współczesnika* 434. — Uwagi końcowe 434

4. Stosunki literackie polsko-rosyjskie w latach 1882—1895 (Marian Jakóbiec) 435

Nowa faza związków literackich polsko-rosyjskich 435. — Wystąpienie Aleksandra Pypina 435. — Literatura polska w Rosji 436. — Zwrot ku polskiej prozie 438. — Sienkiewicz w Rosji 438. — Eliza Orzeszkowa 441. — Popularność innych pisarzy 441. — Społeczeństwo polskie wobec literatury rosyjskiej 442. — Puszkina w Polsce 443. — Gogol 445. — Powieść współczesna 446. — Wystąpienie krytyczne Bronisława Białobłockiego 448

Rozdział trzeci. Literatura lat 1896—1917 453

1. Uwagi ogólne epoki (Zbigniew Barański) 453

Tło historyczne o epoce 453. — Ferment ideologiczny 453. — Czas obrażunków 453. — Żywotność socjalizmu naukowego 454. — Wystąpienie Włodzimierza Lenina 454. — „Legalni marksiści” 454. — Krytyka myśli narodnickiej 454. — Narastanie fali rewolucyjnej 455. — Nowy klimat życia umysłowego 455. — Koncepcje filozoficzne 456. — Związki z kulturą zachodnią 456. — Nowy program estetyczny 457. — Teatr, malarstwo, muzyka 458. — Życie literackie 460. — Bunt modernistyczny 460. — Nowy model literatury 461. — Nowa poetyka 461. — Cza-

- piśmiennictwo 462. — Sytuacja po r. 1905 463. — *Materializm i empiriokrytycyzm* Lenina 463. — Złożoność sytuacji w sztuce 464. — Rewolucja estetyczna w poezji 464. — Nowy etap w ewolucji prozy 469. — Badania historyczno-literackie 471. — Narodziny krytyki marksistowskiej 473. — Uwagi końcowe 474
2. Proza na przełomie XIX i XX w. (Zbigniew Barański) 474
 Kontynuatorzy realizmu 474. — Aleksander Amfitieatrow 475. — Realistyczna proza obyczajowa 475. — Mikołaj Garin-Michajłowski 476. — Wincenty Wieriesajew 478. — Aleksander Kuprin 480. — *Pojedynek* 482. — Inne opowiesci 484. — Tematyka zwierzęca 486. — *Bransoletka z granatów* 486. — Walka o nową formę prozy 487. — Pozycja Maksyma Gorkiego 487. — Wpływ Przybyszewskiego 488. — Proza symbolistów 489. — Proza Dymitra Miereżkowskiego 489. — Proza Fiodora Sołoguba 491. — Proza Andrzeja Biełego 492. — Aleksander Riemi-zow 496. — Borys Zajcew 498. — Neorealizm 498. — Wczesna twórczość Aleksandra Serafimowicza 499. — Wczesna twórczość Aleksego Nikołajewicza Tołstoja 500. — Wczesna twórczość Michała Priszwina 501. — Sergiusz Siergiejew Ceński 503. — Wnioski 505
3. Maksym Gorki (Jerzy Lenarczyk) 505
 Biografia 505. — Debiut pisarski 509. — Droga do osiągnięcia własnego wyrazu 510. — „Nowy romantyzm” 511. — Utwory legendarno-alegoryczne 512. — Opowiadania bosiackie 513. — *Foma Gordiejew* 518. — *Troje* 519. — Twórczość dramatyczna lat 1901–1906 521. — *Mieszczanie* 521. — *Na dnie* 522. — *Letnicy* 523. — *Dzieci słońca* 524. — *Barbarzyńcy* 524. — *Wrogowie* 525. — Powieść *Matka* 526. — Pobyt na Capri 527. — W poszukiwaniu nowych idei 530. — *Życie człowieka niepotrzebnego* 530. — *Spowiedź* 530. — *Nowe dramaty* 531. — *Ostatni* 531. — *Wassa Żeleznowa* 531. — Cykl „okurowski” 532. — *Po Rusi* 535. — Trylogia autobiograficzna 535. — *Kartki z dziennika* 539. — Nowe opowiadania 539. — *Artamonow i synowie* 540. — Nowe dramaty 540. — *Po Związku Rad* 541. — *Życie Klimy Samgina* 541
4. Leonid Andrejew (Zbigniew Barański) 542
 Biografia 542. — Debiut pisarski 542. — Tragiczna koncepcja życia 544. — Technika kontrastu 546. — Walka o nowy styl 546. — Technika postaciowania 547. — Dramaturgia Andrejewa 550. — Uwagi końcowe 551
5. Iwan Bunin (Zbigniew Barański) 551
 Biografia 551. — Dwa nurty twórczości 552. — *Antonówki* 553. — Utwory o wsi rosyjskiej 553. — *Wieś* 554. — *Suchodół* 555. — Filozoficzna koncepcja Bunina 557. — Nowy okres twórczości 556. — *Pan z San Francisco* 558. — Twórczość emigracyjna 559
6. Symbolizm (Zbigniew Barański) 561
 Pokolenie starszych symbolistów 561. — Program 561. — Dymitr Miereżkowski 562. — Zinaida Gippius 563. — Fiodor Sołogub 563.

- Konstanty Balmont 564. — Walery Briusow 567. — Symboliści młodszy 571. — Andrzej Bieły 575. — Władysław Iwanow 578. — Teatr symbolistyczny 580. — Inocenty Annienski 581
7. Aleksander Błok (Zbigniew Barański) 581
 Biografia 581. — *Wiersze o pięknej Pani* 583. — Okres przejściowy 584. — *Buda jarmarczna* 584. — *Miasto* 586. — *Nieznajoma* 587. — *Śnieżna maska* 588. — *Faina* 588. — *Pęcherze ziemi* 588. — *Wolne myśli* 589. — Ostatni okres twórczości 590. — *Straszny świat* 591. — *Harfy i skrzypce* 593. — *Wiersze włoskie* 593. — *Na polu Kulikowym* 594. — *Jamby* 594. — *Słowiczy sad* 595. — Cechy liryki Błoka dojrzalego okresu 596. — *Róża i krzyż* 597. — *Odwet* 599
8. Akmeizm (Ryszard Przybicki) 601
 Ogólna charakterystyka 601. — Program 602. — Rola Gumilowa i Gorodieckiego 603. — Akmeiści młodszy 603. — Sergiusz Gorodiecki 607. — Mikołaj Gumilow 608. — Michał Zienkiewicz 609. — Włodzimierz Narbut 610. — Anna Achmatowa 611. — Osip Mandelsztam 614. — Rola akmeizmu w poezji rosyjskiej 614
9. Futuryzm (Florian Nieuważny) 616
 Początki 616. — Egofuturyści 616. — „Facjata poezji” 617. — „Centryfuga” 617. — Stosunek do futurizmu włoskiego 617. — Cechy futurizmu rosyjskiego 618. — Bunt przeciw kapitalizmowi 620. — Kult prymitywu i pierwotności 621. — Nowe kanony piękna 622. — Manifest 625. — Problem języka poetyckiego 625. — Eksperymenty glosolaliczne i słowotwórcze 626. — Rola Kruczenycha 627. — Uniwersalna teoria języka poetyckiego Chlebnikowa 629. — „Język zaumny” 629. — Rola Włodzimierza Majakowskiego 632
10. Włodzimierz Majakowski (Florian Nieuważny) 634
 Młodość poety 634. — Początek twórczości 637. — Majakowski i kubofuturyści 638. — Urbanizm 639. — Idea zależności sztuki od życia 640. — Zafascynowanie malarskim widzeniem świata 642. — Intonacja wiersza 642. — Tendencja liryczno-publicystyczna 643. — Problem losu człowieka 644. — Miłość 646. — Wojna 649. — Ogólne znaczenie odkryć poetyckich 650. — Twórczość rewolucyjna 650. — *Włodzimierz Iljicz Lenin* 652. — *Dobrze!* 653. — *Pełnym głosem* 655
11. Stosunki literackie polsko-rosyjskie w latach 1896—1917 (Marian Jakóbiec) 656
 Epoka przełomu 656. — Zwrot ku polskiemu romantyzmowi 657. — Znaczenie Słowackiego 658. — Zygmunt Krasiński 659. — Popularność innych pisarzy 659. — Sienkiewicz 661. — Żeromski 662. — Reymont 663. — Młoda Polska 664. — Literatura rosyjska w Polsce 664. — Problem Puszkina 666. — Recepcja Tolstoj i Dostojewskiego 667. — Czechow 669. — Początki sławy Maksyma Gorkiego w Polsce 670. — Uwagi końcowe 671

Bibliografia (Tadeusz Kołakowski)	673
Tablica chronologiczna (Tadeusz Kołakowski)	753
Indeks (Ksenia Kłosza, Grażyna Bryś, Lucja Kusiać)	841
Spis ilustracji	937